

Учебният процес - основни характеристики и особености.

Структура

- 5.1. Модулно обучение
- 5.2. Междупредметните връзки в учебното съдържание
- 5.3. Умение да се задават въпроси
- 5.4. Проблемно обучение

5.1. Модулно обучение

Прилагането на модулни програми за професионално обучение възниква в резултат от необходимостта за актуализиране на учебната документация в съответствие с европейските стандарти, както и от въвеждането на нови ефективни методи на обучение с цел повишаване качеството на професионалното обучение. По този начин могат да се изпълнят очакванията за подобряване на възможностите за реализация на пазара на труда.

Първоначалният опит за осъществяване на професионално обучение, основано на модулен принцип, се натрупа в системата за професионално образование. Въз основа на отчетените положителни резултати модулното обучение се мултиплицира както в професионалните гимназии, така и в институциите за продължаващо професионално обучение.

Както за всяко друго обучение, така и за модулното обучение, първата стъпка е изготвянето и утвърждаването на учебния план. Пакетът от учебна документация се състои от учебен план и модули за обучение и се разработва изцяло в съответствие с целите на предвиденото професионално обучение.

Учебният план осигурява възможност за достигане до предвиденото ниво на обучение – по част от професията или за придобиване степен на професионална квалификация. Обучението, основано на модулен принцип, предоставя възможности на обучаемите да надграждат всеки учебен модул и всяко следващо ниво над предходните. Достигането до следващото ниво на квалификация се осъществява чрез надграждане над формираните знания и практически умения в предшестващото ниво.

Всеки модул представлява пакет от теми и задачи за усвояване и придобиване на знания, умения и професионално-личностни компетенции, т.е. във всеки модул оптимално се съчетават теоретичните знания и практическите умения, които са необходими за извършване на даден вид дейност.

Модулното обучение се базира на кредитната система. Кредитът е единица за придобита професионална компетентност и се приравнява на определен брой часове: 72 часа обучение в обучаващата институция и съответно 80 часа обучение на конкретно работно място.

Друг съществен момент в обучението, основано на модулен принцип, който също е регламентиран в учебния план, е системата за оценяване. Тя също трябва да отговаря на професионалните компетенции, заложи в Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии. Придобитите теоретични знания и практически умения по всеки модул се оценяват чрез изпълнение на теоретични и/или практически тестове (задания).

За всеки модул се разработва строго регламентирана система за оценяване, в която са определени броят и видът на тестовете и процентното участие на всеки от тях в окончателната оценка за модула.

За всеки от тестовете са определени критериите за оценяване, които са свързани с целите на обучението. Преподаващият даден модул разработва инструментариума за оценяване в съответствие с определените критерии.

Вследствие използването на утвърдената във всеки модул система за оценяване, според която спрямо всички обучаеми се прилагат еднакви изисквания и критерии, се постига една от основните характеристики на оценяването – обективност.

Основно предизвикателство при модулното обучение е регламентирането на функциите, правилата и задълженията на обучаващите. Докато в традиционната система на професионално обучение обучаващият е централната фигура, при модулното обучение в центъра на процеса на обучение е обучаемият.

При реализиране идеите и организацията на модулното обучение един от най-важните инструменти е учебният пакет. Той е основният източник на информация за обучавания и средство за неговата самостоятелна работа в обучението и при самоподготовката му.

Учебният пакет се разработва от обучаващите. Учебното съдържание се структурира и представя по специфичен начин, различен от структурата на учебника. В търговската мрежа вече се предлагат учебни помагала за организиране на модулно обучение, но обезпечеността с учебни пакети и учебни материали не е достатъчна.

Анализите от прилагане на модулното обучение в системата на професионалното образование и обучение определят най-общо следните

аргументи **ЗА** и **ПРОТИВ** прилагането на модулните програми за професионално обучение:

Аргументи на обучаващите **ЗА** прилагане на модулните програми за професионално обучение:

✓ постига се оптимален баланс между теория и практика в структурата на модулите;

✓ повишава се качеството на придобитите знания и умения;

✓ повишава се качеството на преподаване;

✓ липсва субективизъм при оценяването;

✓ налице е ритмичност и пълнота на оценяването;

✓ определен е ясно всеки елемент от процеса на професионалното обучение, основано на модулен принцип;

✓ повишава се мотивацията за непрекъсната методическа и специализирана квалификация на обучаващите;

✓ налице е необходимост от постоянно актуализиране на инструментариума за оценяване.

Аргументи на обучаващите **ПРОТИВ** прилагане на модулни програми за професионално обучение:

☞ разработените средства за оценяване невинаги отговарят в пълна степен на изискванията за валидност, надеждност и практическа ориентираност;

☞ липсва специализирана подготовка на обучаващите за разработване на средства за оценяване;

☞ системата за оценяване не стимулира системната подготовка от страна на обучаваните;

☞ липсват достатъчно квалификационни форми на национално, регионално и институционално ниво с цел повишаване квалификацията на обучаващите по отделните модули във връзка с високите изисквания, които се поставят към тях;

☞ претовареност на обучаващите, свързана с ангажиментите им по разработването на учебните пакети, средствата за оценяване и др.

Аргументи на обучаваните **ЗА** прилагане на модулни програми за професионално обучение:

• системата за оценяване е точна и обективна;

• натоварването при покриването на модулите е по-голямо, но и качеството на постигнатите резултати е по-високо;

- удовлетворение от постигнатите резултати при самостоятелното решаване на практически задания;
- по-голям дял на практическите занятия в сравнение с традиционното обучение;
- успехът от обучението зависи до голяма степен от самия обучаван.

Аргументи на обучаваните **ПРОТИВ** прилагане на модулни програми за професионално обучение:

- трудно се свиква с модулната система на обучение;
- страх от персоналната отговорност на обучаваните за изработеното изделие или за извършената работа при провеждане на модулите „Практика на конкретно работно място”.

Модулното обучение е с доказани предимства, но само ако се провежда при спазване на всички методически, кадрови и материални изисквания, за да се гарантира качеството му. В тази връзка е необходимо да се прецизира и активизира системата за външна проверка в институциите, които прилагат модулни програми за професионално обучение.

При гарантирана съвременна техническа база за обучение и висококвалифицирани обучавачи, обучаваните завършват съответната форма на професионално обучение добре подготвени за самостоятелна работа и конкурентоспособни за пазара на труда.

Професионалното обучение на модулен принцип е перспективно и трябва да се поощрява прилагането му при обучението на възрастни и на лица със специални образователни потребности.

Модулното обучение дава възможност за по-ефективно включване на отделния индивид в професионално обучение в съответствие с неговите възможности, потребности и нагласи, увеличава шансовете му за адаптивност и реализация на пазара на труда.

5.3. Умение да се задават въпроси

Мощно средство за насърчаване или потискане на критичното мислене е задаването на въпроси от учителя? От естеството на отговорите на тези въпроси зависи каква атмосфера ще се възцари в класната стая. Те определят и ценностната система, и категориите добро и лошо, както и откъде трябва и откъде не трябва да се черпят информация и знания. Ако въпросите изискват от

ученика само да изрецитира отговора, или пък ограничават мисловния му процес, той остава с убеждението, че мисленето му е повърхностно. И обратно, въпросите, насърчаващи учениците да размишляват, да използват стари знания, въображение и творчески способности, да преценяват и съпоставят, повишават качеството на мисълта и ги убеждават, че тяхното мислене има стойност и е принос към общия мисловен процес на средата, в която се извяват. Именно от задаваните въпроси зависи учениците да останат с впечатлението, че знанията не са нещо неизменно, а подлежат на развитие и формиране.

За N. M. Sanders различните видове въпроси образуват йерархия, в която еднозначните, т.е. тези, на които се отговаря въз основа на предишни знания, са на най-ниското й стъпало. Въпросите, свързани с оценяването или критичното мнение, се смятат за въпроси от най-високото ниво на йерархията за въпроси и мислене.

Нека не забравяме, че всички нива на задаване на въпроси са важни и че всяко от тях предполага различни начини на мислене в разнообразието от концептуални модели, мисловни процеси и лично участие в ученето. Определен вид въпроси предполага определен начин на мислене, чрез който се достига до различни представи, допринасящи на свой ред за по-елегантно и по-многогранно възприятие. Целта на обучението обаче е придвижването на учениците от по-ниско ниво на мислене към по-високо, за да могат те сами да използват своите знания и идеи. Ако въпросите и мисловният процес останат на нивото на еднозначността и спомените от предишни знания, то тези знания ще са равностойни на информацията в енциклопедията на някой пращен рафт.

Еднозначни въпроси (за памет) са онези, които изискват фактологична информация. Характерното за тях е, че те провокират механично запаметени отговори, за които е необходимо само кратковременно познаване на откъси от определена материя, въз основа на които ученикът да даде приемливи отговори. Отговорите на еднозначните въпроси се намират лесно в текста и изискват от ученика само да издекламира това, което вече е прочел.

Транслационните въпроси изискват да се преобразува информацията в друга форма. Например, изисква се учениците да си представят ситуация, сцена или събитие, за което учат в момента и да го опишат такова, каквото го виждат. Насърчават се да възстановят или трансформират информацията в различни образи. Те трябва да изпитат някакво усещане и след това със средствата на

езика да го споделят с другите. Това е един активен творчески процес на участие.

Интерпретационните въпроси изискват да се открие връзката между идеи и факти, дефиниции и стойности. Трябва да се разбере връзката между идеите и да се изградят различни контексти, към които да се приложат. Такива въпроси стимулират умозрителното мислене. N. M. Sanders смята, че именно интерпретационните въпроси са същността на мисленето на по-високо ниво. Други автори (Vaughn и Estes, 1985, вж. 3) твърдят, че разбирането е всъщност интерпретация.

Приложните въпроси (за анализ) дават възможност на учениците да се решават проблеми или да продължат да се задълбочават в логически или мисловни проблеми, произтичащи от опита в четенето или ученето.

Аналитичните въпроси питат дали дадено събитие е обяснено адекватно или дали други отговори или обстоятелства дават по-разумно обяснение на нещата.

Синтезиращите въпроси насърчават творческото решаване на проблеми чрез оригинално мислене. Докато въпросите за анализ изискват да се разрешат проблеми въз основа на определена информация, синтезиращите въпроси позволяват на ученика да подходи към един проблем с целия обем на знанията и опита си, за да го разреши творчески. Синтезиращите въпроси подтикваат да се създаде алтернативен сценарий.

Оценъчните въпроси карат учениците да отсъдят кое е добро или лошо, правилно или грешно според стандартите, които сами са си определили. Този вид въпроси очакват от ученика да осмисли станалото и да го впише в системата на собствените си убеждения, от която може да прави преценки. Това изисква сложна интеграция и разбиране, които правят процеса на обучение много личен и това позволява на ученика да защити авторството си върху новите идеи и концепции. Оценъчните въпроси позволяват на учениците да преценят качеството на получената информация или, в някои случаи, собственото си поведение - в светлината на новата информация.

Един такъв модел предлага на вниманието ни четири вида разбиране на нова информация, която постъпва в съзнанието ни, когато работим с ново съдържание.

Глобалното е форма на общо разбиране, което ни дава най-обща представа за една тема или област на знанието.

Интерпретиращото разбиране е близко до схващането на Блум по този въпрос. Този вид е възможен само, когато ученикът е способен да обсъжда всички допълнителни елементи, да открива взаимовръзките и да свързва идеи или информация от различни, на пръв поглед дори несвързани области, на знанието.

Личното разбиране описва процеса на разбиране, при който новото знание се свързва с личния опит и с модела на знание, който вече е формиран у учещия.

Критичното разбиране позволява на ученика да се отдалечи от съдържанието, да го анализира, да прецени относителната му стойност, точност, полезност и значение в светлината на онова, което той вече знае, в което вярва и разбира.

Учителите са силно въздействащи образци за подражание за своите ученици. Още от първите дни в училище децата внимателно следят не само какво казва, но и какво прави учителят им. Благодарение на своята наблюдателност те бързо научават на кое се държи най-много, какво се очаква от тях и каква информация им е необходима, за да получат добри оценки. Следователно, освен че споделят с учениците информация и знания, учителите им показват какво ценят най-много чрез избора на въпрос. По този начин честото контактуване с учителя изгражда и ценностната система на учениците.

Изследванията в САЩ показват, че над 75% от въпросите, които учителите задават на учениците, са еднозначни или се отнасят до определен факт. Проучванията в Словакия разкриват още по-висок процент на фактологическа насоченост и еднозначност на въпросите - 95% (Zelina, 1994; Zelina&Zelinova, 1990; Gavora, 1990, Mares&Krivvohlavy, 1989). Независимо дали въпросите се отнасят до областта на науката или учебния предмет, от учениците най-често се очаква да отговорят с една-единствена дума или с проста фраза. Могат да се посочат безброй примери за такива въпроси. Нищо чудно, че учениците отъждествяват знанието с фактологическата информация и обръщат най-много внимание на мисленето в една плоскост.

Когато отдаваме такова значение на фактите, ние всъщност мамим учениците си в няколко отношения. При непрекъснато растящия обем на знания и информация дори само очакването, че ученикът може да събере достатъчно информация, за да е компетентен в дадена област, е заблуда. Освен това, самото натрупване на знания за определени факти е безсмислено, ако учениците нямат

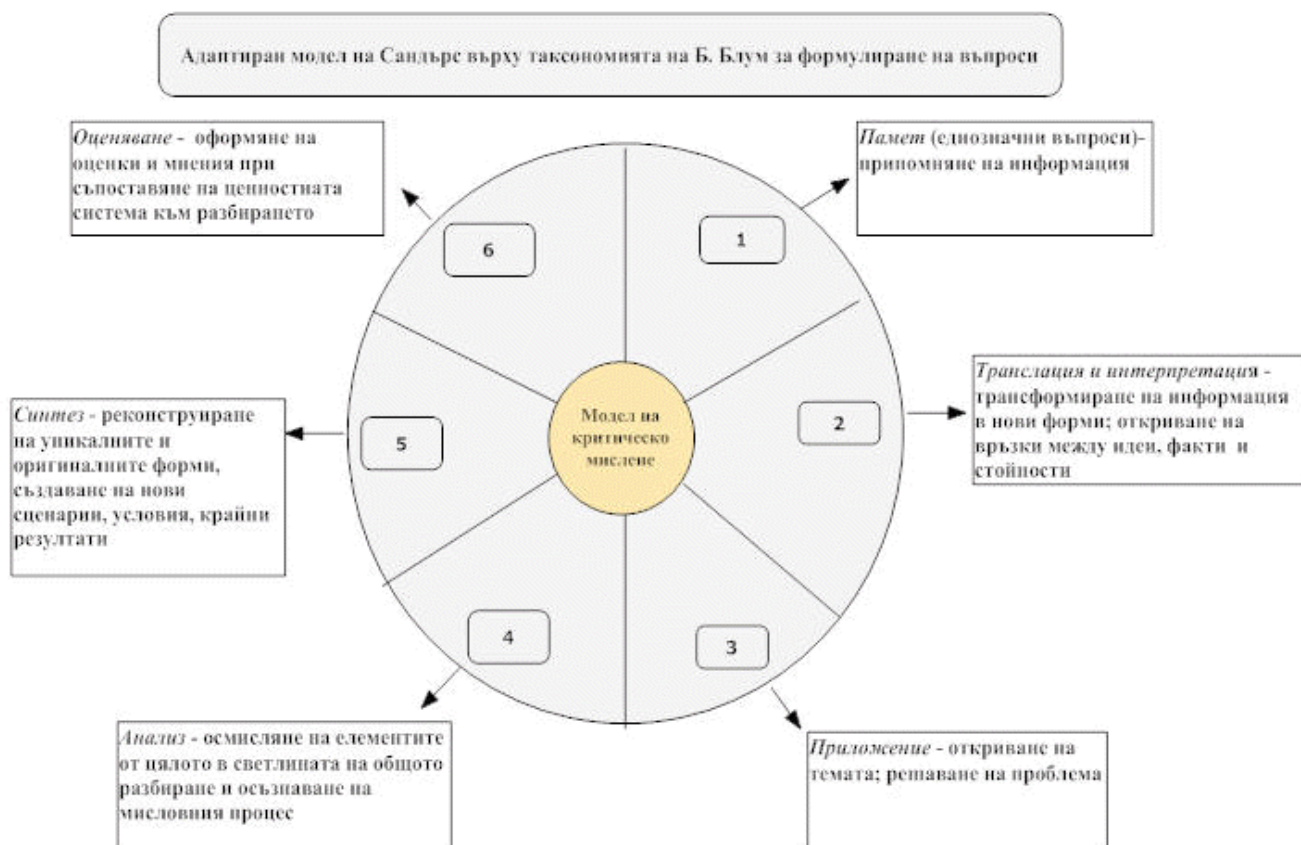
способността да синтезират, интегрират и преобразуват информацията по начин, който да я направи използваема, полезна и приложима. На трето място, задаването на еднозначни въпроси изисква минимално използване на езика и не създава условия за задълбочен разговор; отговорът се изчерпва само с повърхностно познаване на съдържанието и думи и изрази, заимствани от текста. Много ученици развиват способността да си спомнят фактическа информация, без дори да разбират основната идея, на която са подчинени фактите. Те наизустяват, без да вникват в съдържанието, в резултат на което не се променят в процеса на учене. И ако от обучението се очаква да стане процес на постоянна промяна на поведението, то наизустяването е само един минимален принос към такова обучение.

За да могат учениците да разсъждават върху новата информация и да я свържат с предишните си знания и разбирания, те трябва да влязат в смислен разговор, да изразят идеите си със собствени думи и да направят новия речников багаж част от своя. Само след като новото знание и речник станат техни собствени, новият им житейски опит ще се превърне в трайно знание. Еднозначните въпроси лишават учениците от възможността да разговарят, а оттам и от възможността да развиват изразните си средства.

Явлението **предсказване** е мощен фактор, който влияе върху критичното мислене и разбиране. Предсказването засилва интереса и кара учещия да вникне в познатото и непознатото, издигайки съществуващото познание до нивото на интуитивната увереност. Процесът на предвиждането помага за създаване на допълнителна мотивация у ученика да чете и мисли. А мотивацията в случая е пряко свързана с разбирането. Поставянето на цел и намирането на отговори на въпросите вече само по себе си, според някои изследователи, представлява дефиниция на разбирането. Следователно, предсказването и изграждането на хипотези са основен фактор за повишаване на нивото на разбиране.

Вторият принцип за насочване на ученето към по-висше мислене е наличието на смислено **логичен единен план** за насочване на мисленето на ученика. Обикновено дискусиата кара учителя да зададе повече въпроси от предвидените. Важното е, обаче, да насочим вниманието към въпроси като: какво мислите, че ще стане сега? Какво мислите за...? Какво бихте направили вие на негово място? Или: какво мислите за онова, което вашият съученик току-що каза? Задават се въпросите така, че да има повече от един отговор.

По-успешният модел е учителят да насочва дискусията между съучениците. Изследванията обаче показват, че има пряка връзка между времето, което учителят изчаква, след като е задал въпроса и нивото на мислене на учениците. Когато учителят задава по няколко вида въпроси, трябва да насърчи всички ученици да участват.

5.4. Проблемно обучение

Освен предаването на знания проблемното обучение цели да формира у учениците умения решаване на проблеми и сътрудничеството. Проблемното обучение изисква от учениците самостоятелно изследване на действителността, на способност да откриват същността на проблема, както и някои знания за информационните технологии. Същевременно тези умения се развиват в процеса на обучение. При проблемното обучение учителят изпълнява роля на координатор и съветник. Проблемното обучение помага на учениците да се научават как да учат. Особено при проблемното обучение организирано в рамките на учене чрез сътрудничество е, че учениците работят съвместно организирани в групи, търсейки решение на проблемни ситуации взети от реалния живот. По този начин те се научават ефективно да координират собствената си познавателна дейност. Основната цел е учениците относително

сами да достигнат до нови знания, вместо да ги получават на готово. Когато се използва този начин на обучение, учениците осъзнават, че ученето е процес на търсене на знания. Учениците развиват критично мислене, което им позволява да свържат новата информацията с конкретната цел, за която могат да я използват. Успехът от проблемното обучение зависи от активността на учениците както в училище, така и извън него. Груповата организация на проблемното обучение, която е характерна за ученето чрез сътрудничество, пести време и развива социалните и комуникативни умения на членовете от групата.

Основни стъпки при прилагане на проблемното обучение

А) Избор на проблемна ситуация

Б) Определяне на стратегия за търсене на информацията

В) Търсене на достъпни източници на данни и информация

Г) Използване на информацията и решаване на проблема

Д) Обобщаване

Е) Оценка

Проблемно базираното учене е свързано с решаване на познавателни проблеми при изучаване на метаезика и на езика. Много е близко по специфика до познатото от 70-80-те години в българското образование проблемно обучение. При организирането му се следва моделът на научното познание. Педагозите (Гейлщейн б.г.) съветват моделът на груповото изследване да се реализира чрез следните етапи:

а. Определяне на общата тема от учителя, а може да бъде формулирана и от учениците. Важна е нейната значимост и актуалност за учениците, участници в изследването, напр. “Влияе ли интернет общуването върху езиковата култура на учениците”.

б. Декомпозира се общата тема на микротема и всяка група избира своя микротема за работа. Това може да стане чрез мозъчна атака и чрез понятийна мрежа (ключовите думи и логическите връзки между тях).

в. Вземане на решение за планирането и осъществяването на изследователския процес.

г. Събиране на данни и изготвяне на доклад за осъществената дейност

д. Представяне на доклада - например чрез компютърна презентация.

е. Оценява се презентацията на всяка група от останалите участници. Използват се предварително дискутирани критерии, които са възприети от всички участници.

За разлика от проблемно базираното обучение проектно ориентираното обучение е концепция, почиваща на междупредметни връзки. Пограничният характер на познавателните дейности, извършвани от учениците, е благоприятна предпоставка за усъвършенстване на социокултурната им компетентност. Да си представим, че учениците подготвят проект за рекламна агенция на стоки, нужни на учениците, или създаване и поддръжка на сайт на училището, собствен сайт на дадена група, музикална, приятелска.